

Sprehodi po knjižnem trgu

Lucija Stepančič

Ervin Fritz: Savinjčanke: pesmi v savinjski govorici.

Ljubljana: Društvo Knjižna zadruga, 2019.

Da narečja predstavljajo bogastvo jezika, da gre pri tem, tako kot pri folklornih izročilih za nematerialno dediščino, že kar nekaj časa ni vprašljivo. Kljub temu pa smo vedno znova fascinirani, kadar tovrstna (teoretična) spoznanja tudi v resnici zaživijo. In *Savinjčanke* Ervina Fritza so žive kot le kaj! S strani dokaj drobne pesniške zbirke vstajajo babe in dedci ("dedi"), ki jih tako razganja, da pokajo po vseh šivih. Malo preveč razpete bluže ("pluzne"), malo premalo zategnjeno perilo ("nedrci", "kikle na glokn"), posledično pa tudi "štrleči krmilni drogov" poganjajo vsenaokrog kot bujno spomladansko cvetje. Kar hitro je torej jasno, da v tej poeziji ne gre za pietetno ohranjanje in muzejsko prezentiranje dialekta, ki je po vsej verjetnosti, tako kot vse drugo na tem svetu, že kontaminiran z zlajnano *linguo franco*, ampak se skozi napol pozabljeno govorico pred nami kot na Brueghlovih slikah odpre razvejeni svet naših prednikov. V Fritzevem *Amarcordu* ne manjka čislanih vaških radodajk, pa tudi katera koli ugledna ženska lahko po naključju kadar koli razkrije svojo zatajeno razvratnost: tako kot šolska nadzornica, ki se je pri gostoljubnih vaščanih napila jabolčnika (*Nedoužnost učiteljska Frana Baša*), medtem ko je farško kuharico dobesedno zavohal kar župnik osebno (*Nos od župnika Sagaja*). Poročena

ženska hvali svojega veliko mlajšega ljubimca: "Ne morš zastopt, pa ni glih zapleten: / snoč o mrak je pršu, dau o nsvit je šou, / vmes je cel cajt viseu na men / pa neč ni naredu napou." (*Mlad lubček*.) "Zdel se mi je, da mi cela gmajna ploska, / kokr sm se je z veselam lotu. / Vmes sm jo še hvalu, kok je luštn ozka. / Pa je zinla, a veš, da mi to usi pravjo. / Pol se zalubt u jo nism več votu. / Tud nisma šla več skupej na Savjo." (*Za Savjo*.)

Svet se zdi mlad, vsaj ob praznikih celo karnevalski: "Prvomajska gre povorka, / folk, gasilci pa motorka, / mokra vaja vse pošprica, / pol se začne veselica. // Živeu, živeu pru maj, / ži pr šank stoji Volaj. / Živeu, živeu pru maj, / z jem tud župnik je Sagaj. / Tam pr šank z ldmi stojita, / trkata pa se režita, / nagneta tri, štiri pire / pa kak šnops du prave mere, / župnik Jožefov spoštuje, / delovsk dan Volaj praznuje, / use bolj hripov govorita, / use švohnej pr šank stojita." (*Prvomajska*.)

Žmohtno kar se le da in nalezljivo živahno, vseeno pa to ni folklorni muzikal ali kakšna zlagana plesna idila; kljub vsej radoživosti se v ozadju še kako čuti, da je bilo življenje težko (iz *Amarcorda* smo na lepem v *Tatovih koles*), vsak lep trenutek pa žilavo priborjen ali iznajdljivo ukraden. Tudi najbolj slovite nimfomanke se kaj hitro prelevijo nazaj v tekstilne delavke na tri izmene. Če mora vaška učiteljica spati na podstrešju v isti postelji s stanodajalčevo hčerko, svojo učenko, če medgeneracijsko sožitje zaradi grozljivih stanovanjskih pogojev ni ideal, ampak prisila ("Dobiu boš tamal konc pr hiš, kravo, vola, gošo pa par jiv. / Če ne boš piu, / boš dobiu, / ko bomo tastar rekl adijo, / celo domačijo"; *Pesm od Petra Božiča*), potem vemo, kje smo. Dober del teh pripovednih pesmi je postavljen v povojno revščino in vse pove pretresljiv prizor z vaškim fantalinom, ki na steno farovža, ki ga je župnik pravkar lastnoročno prebelil, z mastnimi rdečimi črkami napacka "smrt fašizmu": "Župnik so bli nagle jeze, prov vzkipljiv, / zdej bo pobc vidu fašista, eno krepko čez rit! / Pol so pa u rok začutl tenko rokco. Pobc že lep cajt ni biu sit. / Ble so ga same oči, nos pa smrkov pa od strahu komej žiu. // Župnik so pustil, de je zbejžu, za ohladit so si vzel odmor, / pol so na sten prebell rdečo packarijo, / vmes so premleval, kok dons utroc živijo, / se preoblekl pa stopl na KLO, na Krajevn lucki odbor. // 'Pou stroškov bo nosu farovž, pou nej pokrije lucka oblast. / Utroc so lačn, zdevjan, verouka u šol pa tovariši ne pustijo. / Treba je use tamale poslat na Gorensk u počitniško kolonijo, / jih navadit na red pa iz mlekam pa iz žgancim napast.'" (*Tonti Furk*.)

Občutje otroštva, ki se v dobrem in slabem samo sebi zdi večno in nespremenljivo, se lepo dopolnjuje z občutkom vaškega brezčasa (*Osi*), pripetljaji so lahko komični (*Zokn od stare mame*), lahko pa tudi že kar ganljivi

v svoji naivnosti (*Tapru odhod*). Preizkušnje, ki jih doživlja otrok ne le v prav nič lahki zgodovinski situaciji, ampak tudi navznoter, so pravzaprav dramatične, otroško doživljanje je v svoji silovitosti naravnost pretresljivo. Spomin na krivico, storjeno vrstniku, lahko še globoko v zrelih letih vzbuja obupano kesanje (*Osi*), tako kot tudi prva, otroška ljubezen nikoli ne zbledi (*Dušica s predrobnim zapestjem*).

Nostalgija je na trenutke tako močna, da se prav vsi ljudje lahko zazdijo kot otroci v naročju rodne doline. Lahkoživke in vaški posebneži, predvsem tisti, ki najbolj prizadevno podpirajo šank, so domala arhetipski, medtem ko je župnik (z imenom in priimkom) že bolj individualiziran, še vedno pa je, prav s tem, ko uteleša ideal priljubljenega dušnega pastirja, z eno nogo še v tradicionalnem in kolektivnem: "Šempavski župnik so bli en fejest dec, / naš člouk, tarajnk gospod Sagajev Marko! / V gostiln so zmeri bli za dobr hec, / še z lece so spustil kdaj kako žarko." (*Nos od župnika Sagaja*). Popolnoma individualiziran je tukaj samo Peter Božič: "Peter Božič je bil pisatel u Lublan, / enmal boema, vajen tud kej malga spit, / je slab živu, na teden kake trikrat sit; ene tolkrat je znau bit tud pjan." (*Pesm od Petra Božiča*.) Petdeseta in šestdeseta so lahko tudi v znamenju umetniške boeme, s posamezniki, ki se že rešijo gravitacije rodne vasi in se odpravijo iskat drugačne življenjske možnosti. Pa tudi za povprečnega človeka brez velikih ambicij se je marsikaj odprlo: o naraščajočem blagostanju pričata že pesmi o morju. V prvi so Savinjšani, ki pri Črnem Kalu prvič zagledajo morje, udarniki na nagradnem izletu pod pokroviteljstvom "lucke oblasti" (*Šeščani grejo na morje 1948*), pozneje so že rutinirani dopustniki (*Kornatska*).

Individualnost v *Savinjšankah* ni nasprotje kolektivnega, pač pa se z njo kar najbolj posrečeno zliva: prav lahko bi se reklo, da druga drugo krepi. S svojo najnovejšo zbirko Ervin Fritz dokazuje, da pri dialektu ne gre za obrobje slovenske identitete, pač pa za njeno mladost, da predstavlja skrito (?) vitalnost jezika, ne pa zgodovinski kuriozum, ki bi ga zaradi lepšega umetno ohranjali pri življenju. Navsezadnje pa sploh ni pomembno, kako zelo individualiziran je kdo; preproste osebe, ki so obtičale v prvobitnosti, so morda še zanimivejše, čustveno se bralca lahko globlje dotaknejo, tako kot v prelepi baladi o lovskem psu, ki se začne kot idila (*Koritnikov pes*).

In navsezadnje nas celo v časovnem stroju zbirke dohiti melanholija, ki je pri Ervinu Fritzu vedno na preži. In tako je pesnik na koncu zbirke spet tak, kakršen se nam je pokazal v svoji dolgoletni karieri: tesnoben, a vendar celovit, razrvan od bivanjskega obupa, a vendar visoko artikuliran, zaznamovan z duhom časa, pa vendar samosvoj in popolnoma izviren,